

Anmeldelser.

Viggo Christiansen. Christian den VII's sindssygd. Gyldendalske boghandel Nordisk forlag 1906.

Det har sin betydning at se denne sag behandlet fra et lægevidenskabeligt standpunkt. Forf. har samlet de træk af kongens sørgelige udvikling, der findes i forskellige trykte og utrykte meddelelser, og især i den af Struensee i hans fængsel skrevne beretning om og beskrivelse af de symptomer, han iagttog i den tid, da han var ved hoffet. Især denne, men også Reverdils memoirer fylder forf. med den største beundring for den skarpsindighed, den observationsæвне og den objektivitet, hvormed de to forfattere har iagttaget kongen og gengivet deres iagttagelser. Han ser sig derved istand til at bestemme, at kongens sygdom er en for sindssygelægerne velbekendt form af sindssyge, der endog har sit eget navn: dementia præcox, hvis symptomer han beskriver (s. 62 f.). Den optræder i det store flertal af tilfældene i tiden omkring puberteten og så godt som altid på baggrund af en arvelig, ofte stærk disposition til sindssygd. i familien, udvikler sig snigende, og dens hovedsymptom er sløvsind.

Dette passer særdeles godt på den ulykkelige konges tilstand. Kun synes det mig ikke at være lykkedes forf. at påvise de arvelige dispositioner hos hans forfædre. Han beråber sig på en udtalelse af prof. Holm¹⁾, hvor det siges, at portrætterne af de danske konger efter Christian IV gør det indtryk at de er gåede tilbage, ikke alene med hensyn til trækkenes regelmæssige skønhed, men også hvad indtrykket af sluttet kraft angår; og han fremhæver, hvorledes Frederik

¹⁾ Danmarks og Norges hist. IV. 1. afdel. s. 3.

V's historie har givet os billedet af en sædelig nedværdigelse af kongemagten ved svireri og løsagtighed. Hertil føjer forf., at Christian VII's moder, Louise, hørte til den degenererede hannoveranske stamme, blandt hvis medlemmer der ikke findes mange fuldt ud sunde naturer.

Hertil synes mig dog at man må bemærke, at såvidt mig bekendt har der aldrig været nogen sindssyg mellem dronning Louises forfædre. Og er det i det hele berettiget at tale om degeneration i den danske kongefamilie efter Christian IV? De følgende konger har været mere eller mindre dygtige og har levet et mere eller mindre sædeligt liv; men de har dog været forstandige, veltænkende mænd, og prof. Holms skildringer af de sidste af dem har jo i mange måder bidraget til, at stille dem i et bedre lys, end man tidligere har set dem i. Er usædeligheden et degenerationens tegn, er den allerede begyndt med Christian IV, og er det drukkenskaben, der skal ses hen til, vilde der være mange degenererede slægter, hvis det, at der i disse havde været en fortrukket mand, skulde berettige til at betegne dem således. Frederik V kunde desuden næppe siges at være forfalden, da Christian VII blev født. Arvelighedens love er ikke endnu udfundne; men det forekommer mig ikke, at forf. har fundet nogensomhelst holdbar grund til at antage, at spiren til Christian VII's sygdom skulde hidrøre hverken fra den fædrene eller den mødrene slægt.

Men netop dette er et hovedpunkt i hele skildringen af kongens sygdom. Forf. nægter helt bestemt, at opdragelsen kan have haft nogen indflydelse på opståen eller udvikling af en sindssygdom af den art som kongens; den er „uafvendelig som en skæbne“. Man kommer herved uvilkårligt til at tænke på Frederik VI. Der kunde være al grund til at nære frygt for hans udvikling; faderen var, da han blev født, sindssyg, eller blev det i det mindste få år efter, moderen hørte jo til den samme „degenererede“ familie som dronning Louise, og Bülow's af forf. benyttede optegnelser¹⁾ fortæller træk nok

¹⁾ Hist. tidsskr. 6. R. III. 1 f.

fra hans barndom, der kunde ængste for fremtiden, og virkelig også ængstede; da også han søgte sig en brud i England, mislykkedes det, fordi man der troede, at han led af faderens sygdom. Hvis dette havde været tilfældet, vilde man uden vanskelighed have kunnet finde træk i hans barndom, der viste, at denne skyldtes arvelige anlæg.

Nu vil man deri kun se sygelighed og følgerne af en forsømt opdragelse i de første år af hans liv. Men går det ikke på samme måde med meget af, hvad der berettes om hans faders barndom? Alle beretningerne derom er jo skrevne efter at det var blevet klart nok, at han var sindssyg, og det var da intet under, at man troede i mange træk at se tegnene på, hvad der siden udviklede sig. Schack Rathlou var page hos ham fra hans 6. til hans 9. år (1755—59). Han har fortalt Bülow, at han alt dengang var i høj grad afhængig af sine vaner, så han ikke kunde sove om natten, når hans tøj ikke lå på sin sædvanlige plads, og at han hyppigt talte sine penge, fordi han var bange for, at nogen skulde tage dem fra ham¹⁾. Det er vel utvivlsomt, at Schack Rathlou, da han fortalte dette, har ment heri at se noget sygeligt; men der er vel ikke mange børn, om hvem der ikke kunde fortælles lignende særheder. Kan det samme ikke siges om adskilligt af hvad Reverdil fortæller? Hans memoirer er jo desuden skrevne mange år efter at han havde oplevet det fortalte, og der skal en god hukommelse til for da at meddele mange smaatræk i den rette orden og for ikke aldeles uvilkårligt at give dem en betydning, som de ikke har havt. Er det f. eks. noget ualmindeligt, at børn kan falde ind i højst besynderlige tankegange og næsten ikke være til at få fra dem?

Jeg er i høj grad lægmand, når der er tale om sindssygdommenes natur; men når man sammenstiller, hvad man ved om faderens og sønnens barndom, så fristes man til at sige: Enten må de arvelige anlæg kunne overvindes, når den, der bærer på dem, kommer i gode forhold, eller sygdommen må kunne fremkaldes uden at der er arvelige anlæg, når livs-

¹⁾ Hist. tidsskr. 6. R. IV. 5.

forholdene bliver uheldige. Med hensyn til Frederik VI's barndom må jeg her henvise til min afhandling i dette tidskrifts 6. R. III. Vil man sige, at hans opdragelse langt fra var, som den burde have været, skal jeg kun bemærke, at prinseopdragelse i det hele er en vanskelig sag; men han havde dog i sin opvækst i Bülow en mand, der virkelig, om han end så alt det uheldige, der var ved ham, dog holdt af ham. Men dette kan næppe siges om faderen; selv Reverdil taler altid om ham på en ret kølig måde. Heller ikke kom Frederik VI i berøring med så mange dårlige personer som Christian VII.

Hvad endelig den sidstes egentlige opdragelse angår, da er det utvivlsomt, at der, som forf. siger, er forskellige meninger om den. Dor. Biehls beretninger om Reventlows hårdhed imod sin myndling er sikkert overdrevne, og Reverdil er næppe så fuldt troværdig, som man i almindelighed antager. Men hvad end Bernstorff, ikke med urette, siger til Reventlows ros, så er det utvivlsomt, at han var en ubændigt hidsig mand, som selv de, der stod ham nærmest, måtte vogte sig for at støde og i grunden var bange for, og han var højst uskikket til at lede et vanskeligt barns opdragelse. Prinsen har ganske sikkert været ikke lidt forskræmt af ham. Man har endog mange år efter ladet ham selv aflægge et vidnesbyrd derom i den kabinetsskrivelse, hvorved Eickstedt før Frederik VI's konfirmation afskedigedes af statsrådet. Som grund hertil anfører kongen, at „erfaring har lært os selv, at undseelse for en overhofmester hindrer og tilbageholder og endeligen virker for begge ubehageligen“. Det er utvivlsomt Guldberg, der har skrevet dette, men han vilde ikke have kunnet lade kongen udtale sig således, hvis det ikke havde været vitterligt, at denne havde været forskræmt af Reventlow.

Forf. taler om en af lægen I. I. v. Berger udstedt lægeattest, hvori han roser kongens opdragelse. Det har dog vistnok mindre været hensigten med denne attest, at forklare oprindelsen af kongens sygdom, end at give kronprinsen en påmindelse, fordi han frygter for, at han er på den samme vej som faderen. Derfor er det slet ikke „naivt“ (s. 66) når han taler om, at faderens sygdom kommer af, at han i så

spæd en alder kom på tronen og på en gang i uindskrænket frihed. Dette er netop det, han vilde have sagt¹⁾. Vil man sige, at var Reventlow en uheldig overhofmester, var Eickstedt det endnu mere, da kan dette i visse måder være rigtigt; men medens den første i høj grad gjorde sin indflydelse gældende, har den sidste kun af og til i stødvis grebet ind i Frederiks VI's opdragelse.

Forf. omtaler (s. 61) at stærke stød, som kongen flere gange fik, kan have forværret hans tilstand, men han vil ikke gå ind på, at de skal have kunnet fremkalde sygdommen. Men for lægmænd stiller det sig, som om der i hele kongens ungdom har været nok, der har kunnet bevirke den: En hård opdragelse, dårligt selskab og ødelæggende vaner fra de første ungdomsaar, konge og gift i en alder af 19 år og så endelig et par år i de vildeste udsvævelser — der er sikkert mange mennesker, der har mistet forstanden af mindre end dette, og der er næppe grund til at søge forklaring i arvelige dispositioner, når der tidligere hverken har vist sig sindssyge i faderens eller moderens slægt.

Forf. omtaler, at det ikke kan siges med bestemthed, når kongens sindssyge frembrød, og dette er sikkert rigtigt nok. Men derimod kan det siges bestemt, at indtil hans 21 år var der ingen, der havde tænkt på, at der var andet iverjen end hans ustadighed og hans hårde for ikke at sige ondskabsfulde sind. Dette gælder om mænd som Bernstorff og St. Germain, der dog ikke manglede iagttagelsesæвне, men hvad der har større betydning, det gælder også både om Reverdil og Struensee, de to mænd, på hvis skildring af kongen forf. især bygger. — Reverdil tog ikke sin afskedigelse 1767 med den stoicisme, han i sine erindringer vil give sig udseende af at have lagt for dagen, men han skrev til kongen og beklagede sig, som det synes i stærke udtryk, over den behandling, der var bleven ham tildel. Dette brev kendes ikke, men kabinetssekretær Schumacher besvarede det efter kongens

---

¹⁾ Hist. tidsskr. 6. R. III. s. 42. — Skrivelsen er aftrykt ovenfor s. 81.

ordre. Efter at have forsikret Reverdil, at hans egne følelser mod ham var uforandrede, fortsætter han således: „Gid jeg kunde sige det samme om kongens, og gid det brev, som De har fundet det hensigtsmæssigt at skrive til ham, havde været besindigere og mindre hæftigt (plus modérée et moins vive). Jeg vilde da ikke have haft behov at sige Dem efter Hs. M.'s ordre, at Deres brev har betaget ham lysten til at modtage flere fra Dem, og at han ikke troede at fortjene bebrejdelser for at have jaget Dem bort i vrede, da han til den afskedigelse, som han havde fundet for godt at give Dem, havde føjet utvetydige tegn på sin kongelige velvillie. Da han ser, De er i så slet humør, fritager han Dem for i fremtiden at give sig råd, som synes ham dikterede af vrede og had, og for en korrespondance, som langt fra at glæde ham, hvis den vedblev i denne tone, vilde få ham til at miste den gunstige mening, hvormed han har hædret Dem¹⁾“.

Det må anses for afgjort, at ingen fornuftig mand vilde skrive til en sindssyg og gøre ham bebrejdelser, ovenikøbet i en hæftig tone. Man kan herved ikke undgå at få mindre tillid til, hvad Reverdil fortæller om sine iagttagelser af kongens tilstand under sit første ophold i Danmark. Under det andet var sagen klar nok, da vidste mange flere end han, hvorledes det i virkelighed stod til.

Hvad Struensee angår, da har han ikke ret, når han siger, at han straks efter sin ankomst til Slesvig 1768 har bemærket megen særhed hos kongen²⁾. I et brev af 17. Maj dette år skriver han således til Enevold Brandts broder, den senere kancellipræsident Christian: „...Der er dog en ting, hvorom jeg ganske positivt kan give Dem beretning, og det er om kongens helbred. Hs. M.'s sundhedstilstand er meget god. De kan tro mig på mit ord, at alle de rygter, som lade befrygte det modsatte, ere slet grundede og alt andet end sande. Han er lidt bleg; men det vil meget snart fortage sig. Jeg

¹⁾ Rigsarkivet. Christian VII's kabinetsordrer 1766—71. Schumachers skrivelse er dateret 2. Januar 1768.

²⁾ Tidsskrift for retsvidenskab 1891 s. 246.

finder forøvrigt, at han er det elskværdigste og åndrigste menneske på jorden. Det er blot mærkeligt, at man vil forlange af en ung konge, at han skal give afkald på alle de egenskaber, tilbøjeligheder og fornøjelser, der passe for hans alder, og danne sig efter andres villie, hvilket dog er moralsk umuligt, da han har sin egen ved siden af en konges værdighed og pligt. To år endnu, og de skal se, at vi vil få den bedste af alle herrer. De vil tro mig så meget lettere, hvis de erindrer Dem, at jeg ikke let lader mig blænde af alt det, der kan gøre indtryk på de store¹⁾. Struensee har den gang stolet lige så meget på sin iagttagelsesævne som forf. stoler på den senere. Men det er afgjort, han har aldeles ikke set noget spor af sindssyge hos kongen. Det var først i foråret 1771, kongens tilstand forværrede sig således, at ingen, der kendte ham, kunde være i tvivl om, at han var virkelig sindssyg, men det er utvivlsomt, at de, der dagligt har været om ham, alt tidligere har bemærket mangfoldige træk, der tydede på, at han vilde blive det.

Struensee siger selv, at han har nedskrevet sin beretning om kongens sygdom i det håb, at den kunde blive „nyttig for fremtiden og forebygge uordener og ulykker“, og at der kunde gøres en sådan brug af den, at den kunde „tjene til kongens sande lykke“. Hvad han herved har tænkt på, er ikke let at sige; han kan næppe have tænkt sig, at helbredelse skulde være mulig. Når han fralægger sig, at hans hensigt skulde være at forsvare og retfærdiggøre hans egen handle-måde, har han vistnok ret; han vidste godt, at hans største forseelse var hans forhold til dronningen, og at hans egen overtagelse af den kongelige magt ikke kunde forsvares ved, at kongen ikke selv kunde regere; thi det kunde i så tilfælde dog ikke blive ham, der var berettiget til at gøre det. Men har han ikke villet retfærdiggøre dronningen og især Brandt for beskyldningen for at have forsømt og mishandlet ham? Han har til det sidste håbet på en formildelse af Brandts straf.

---

¹⁾ Joh. Forchhammer, Herlufsholm skoles manuskriptssamling. Næstved 1891. S. 27.

Endnu d. 27. April, dagen før henrettelsen, skrev han om ham til Christian Brandt: „Jeg har håbet og smigrer mig endnu med, at min vens skæbne vil blive formildet¹⁾“. Det er ikke nogen egentlig benådning, han tænker på, men kun en forandring af dødsstraffens hårdhed. Til at fremkalde tanken derom, er hele Struensees skildring af kongens tilstand vel skikket. Han fremhæver da også, at Brandt rettede sig i alt efter kongen og var til det yderste føjelig (s. 256), og at han bør yde grev Brandt den retfærdighed, at han altid med iver har været optaget af kongens vel, og at den ulykkelige begivenhed, hvorfor han nu er anklaget, ene og alene er begrundet i kongens ejendommelige og bisarre karakter (s. 257).

Hvis denne formodning er rigtig, kan det kun tjene til ære for Struensee, at han efter at have opgivet at udrette noget for sig selv, dog blev ved at arbejde for den mand, der af alle havde stået ham nærmest. Men da må også hele hans fremstilling betragtes som et indlæg i en sag. Dette vil ikke sige, at han skulde have meddelt noget, der ikke var rigtigt, men han har kun fortalt, hvad der kunde tjene hans øjemed. Dette er utvivlsomt kun en side af sagen, når han fremhæver Brandts hensynsfuldhed over for kongen; der er ingen tvivl om, at denne kun har været lidet skikket til at være sygevogter. Men der er heller næppe tvivl om, at kongens tilstand i året 1771 her så vel som i Reverdils beretning har kastet sin skygge også over den foregående tid. Jo mørkere kongens tilstand også i denne skildres, desto mere undskyldning var der for Brandt.

L. Koch.

---

¹⁾ Forchhammer, Herlufsholm skoles manuskriptsamling s. 31.